

منسوجات قاجاری

Qajar Textiles

Art in Iran, Qajar 1

Encyclopedia Iranica, fas. 6

Vol. II. PP. 636-637

by J.M. Scarce

● مترجم: مولود شادکام

تولیدات نقوش درختان سرو، مخروط‌های گیاهی در قالب شال‌های زیبا و با استفاده از بخیه‌های ریز مسطح مشابه با بافته‌های کرمانی تهیه می‌شد.

از دیگر تولیدات گلدوزی شده مربوط به قرن نوزدهم، می‌توان به بافته‌های پشمی رشت اشاره کرد که ترکیبی از گیاه، پرند و گاهی نیز نقوش انسانی و قطعات دوخته شده به یکدیگر با جزئیات گلدوزی ابریشم می‌باشد. (نمونه بسیار عالی قلابدوزی رشت امروزه در موزه تاریخی برن آویخته شده است که دارای نقش تصویر فتحعلی شاه می‌باشد. از گلدوزی‌های محلی نوع سفید که از اهمیت بیشتری برخوردار بود می‌توان به گلدوزی‌هایی با ترکیبی از نقوش کوچک هندسی تکرار شده که با استفاده از تکنیک و روش بافت سوزنی از ابریشم سفید و در کتان ظریف به کار می‌رفت، اشاره کرد. از این نوع سوزن‌دوزی جهت روی‌اندازهای کوچک و نقاب و صورت زنان استفاده می‌شد. (رجوع شود به:

J.M. Scarce, «The development of Women's ... in Persia and Afghanistan», Costume 9, 1975, 4-14)

در خاتمه نیز باید به تولید قالی اشاره کرد که همچنان ادامه دارد. نمونه‌های زیبایی که در مراکز بافت قالی خراسان و نواحی عشایرنشین کردستان تولید می‌شد. سنت‌های بومی که با نفوذ فرهنگ غربی که از طریق سفر نمایندگان کارخانجات قالیبافی ارومیزی و شرکت‌های واردکننده رنگ در نیمه قرن نوزدهم، مقابله می‌کرد. منابع:

-E. Edwards, the Persian Carpets, London, 1975

-J. Housego, «the 19th, Century Persian Carpet Boom» Oriental Art, N.S., 1912 1973-1-3

-Brief Guide To Persian Woven Fabrics, London, 1950

-Brief Guide To Persia Embroideries, London, 1950

می‌شد که ترکیبی از سوزن‌دوزی‌های محلی و یا تولیدات هنرمندان حرفه‌ای بود. اطلس‌ها و ابریشم‌های گلدوزی شده با الیاف طلا و نقره قلاب‌دوزی شده جهت تولید روی‌اندازهای فاخر و رومیزی استفاده می‌شد که نمونه‌های ارزان‌تر آن مربوط به گلدوزی‌های رنگی کاشان، اصفهان، یزد و شیراز بود. در این مناطق تولید لباس و روی‌انداز با ترکیبی از ترنج‌های گیاهی، گل و بته‌ها و رونده‌های ابریشمین با زمینه کرم تولید می‌شد. همچنین تولید نوعی گلدوزی پشمی با نقش، طرح و رنگ مشابه با لباس زنان معمول بود. در این نوع

آنچه در پی می‌آید ترجمه بخش منسوجات مربوط به دوره قاجار مندرج در دایرةالمعارف ایرانیکا می‌باشد. اگر چه در دوره قاجار ساخت سفال تا اندازه‌ای محدود گردید، اما ساخت منسوجات از رشد و تنوع قابل ملاحظه‌ای برخوردار شد. منسوجات در این دوره اصولاً کاربردهایی خانگی داشت که از جمله می‌توان به فرش‌انداز، پشتی، مخده، رولحافی، رومیزی و لباس، به خصوص شلوارهای گشادی که در گذر زمان به دامن‌هایی همچون لباس باله تبدیل شد، اشاره کرد.

به طور کلی منسوجات این دوره را می‌توان بر اساس تکنیک و روش تولید طبقه‌بندی کرد. سنت پیشرفته بافت ابریشم با استفاده از نقوش گیاهی متأثر از دوران صفوی ادامه پیدا کرد، لیکن با این تفاوت که سطح بافته‌ها با نقوش بسیار پوشانده می‌شد.

کرمانی‌ها در زمینه بافت شال‌های پشمی چند رنگ که با تکرار نقش همراه بود، تخصص داشتند. این شال‌ها با رنگ‌های زیبایی چون سرخ، زرد، آبی و سبز بافته می‌شد و کاربرد بیشتر آنها در جهت تهیه کت‌های فراغ و ردهای بلند بود. از دیگر منسوجاتی که در این دوره به میزان زیادی تولید می‌شد قلمکار بود، به خصوص قلمکار اصفهان. نقوش با استفاده از قالب‌های چوب گلابی روی پارچه زده می‌شد و تنوعی از نقوش میخک، نیلوفر، شقایق، درختان سرو و حیواناتی چون طاووس و ببر و همچنین نوارها و حاشیه‌های گیاهی به کار گرفته می‌شد. این تک‌رنگ‌ها در کنار یکدیگر غنایی از طرح‌های آبی‌نیلی، سرخ‌تیره و زرد ایجاد می‌کرد. قطعات ایجاد شده نیز به طور معمول، با نام سازنده و تاریخ همراه شده است و بیشتر متعلق به حدود سال‌های ۱۸۷۰ تا اوایل قرن بیستم است که از آن جمله می‌توان به پرده‌ای، اثر اکبرعلی Akbar - Ali ۱۲۹۵ هـ. ق. (۱۸۷۸ م.) اشاره کرد که در مجموعه‌ای خصوصی نگهداری می‌شود. همچنین بازار بزرگی برای تولید پرده و روی‌اندازهای قلمکار وجود داشت که از این نوع پارچه جهت ساخت ژاکت‌های زنانه و آستر و جامه‌های ابریشمی زربافت استفاده می‌شد.

در منسوجات گلدوزی شده تنوع بسیاری دیده